

FENOMÉN PERNŠTEJNSÉHO RYBNÍKÁŘSTVÍ a VODOHOSPODÁŘSTVÍ

TRADICE NA PARDUBICKU TRVAJÍCÍ JIŽ 900 LET

Rybníkářství na Pardubicku se začalo rozvíjet po založení Opatovického kláštera v roce 1086. K rozsáhlé rybníkářské expanzi dochází v letech 1492-1560 v éře pánů z Pernštejna, kteří založili Velkostatek Pardubice zahrnující prosperující rybníční soustavu s vodními stavbami. Od konce 17. století až do konce 19. století však postupně zanikla velká část rybníků. Po roce 1881 s příchodem Richarda Drascheho z Wartinberka je mnoho rybníků obnoveno a dochází k postupnému nárůstu hospodaření. V roce 1993 založená společnost Rybníční hospodářství, s.r.o., pokračuje nejen v tradičním rybníkářském řemesle na Pardubicku, ale také připomíná tuto pestrou historii regionu.

Erb Viléma z Pernštejna (Desky zemské brněnské)
Původní hlava pratury byla zaměněna za hlavu zubra

PARDUBICKÉ PANSTVÍ RODU PERNŠTEJNŮ
na podkladu rukopisné mapy kartografa G. M. Vischera z 16.století

Pardubický kraj

Historická část města Pardubice:
zámek / staré náměstí / okolí

Upřesnění k mapě:

Tato informativní mapa je souhrnem dat, rozloh a informací v návaznosti na historický a geografický vývoj od středověku po současnost. Mapové přirovnání podkládá sebestoje historické nepřesnosti v logicky odhadovaných zákresech a dat z nemožnosti technologického vybavení dané doby. Znázorněná grafika vodních ploch je na podkladě dobových Vischerových map, kde chybí plochy + terén vyobrazení. Naším účelem bylo obecně znázornění pro celkovou představu.

Pardubice

NEJVÍCE rybníků (založených) v rybníční soustavě bylo v letech 1490- 1560, na cca 300.

NEJVĚTŠÍ rybník Velká Čeperka vybudován 1491- 1496. Dobově s největší rozlohou cca 1250 ha (11 km²) přesahoval vodní díla Evropy, včetně současnosti (dnešní jihočeský Rožmberk je více jak poloviční). Raritou byla / je délka hráze 4,2 km. Byl určen pro násadu až 96.000 kaprů. Z celkové velikosti dnes existuje jeho jihovýchodní část "Baroch" ve formě přírodní rezervace.

NEJMENŠÍMI byli "rybníčky" do užité plochy 0,01 ha i menší, sloužící jako potěrové nebo obecní pro uživatelské potřeby osad a obcí.

Vodní díla Pernštejnů

Vybudovaná rozsáhlá rybníční soustava vyžadovala i promyšlený a logický pohyb vody pro napouštění / regulaci / odvodnění. Jsou vybudovány zavodňovací umělé kanály a na ně navazující strouhy pro další větvení vodních cest. Stavitelem genialem řešení, kde zdrojem vody jsou využití řeky Labe, Chrudimka, Novohradka a Loučná. Směr jejich toku určoval i směr a oblast zavodňování i logické vyústění pro zachování směrového pohybu vody. V krajině byla proto vybudována různá vodní díla jako viadukty, jezy, stavidla a další. Mimo pohybu vody do rybníční soustavy kanály přiváděly vodu do uživatelských zařízení v panství: mlýny, hospodářská pracoviště, sádka a jiná.

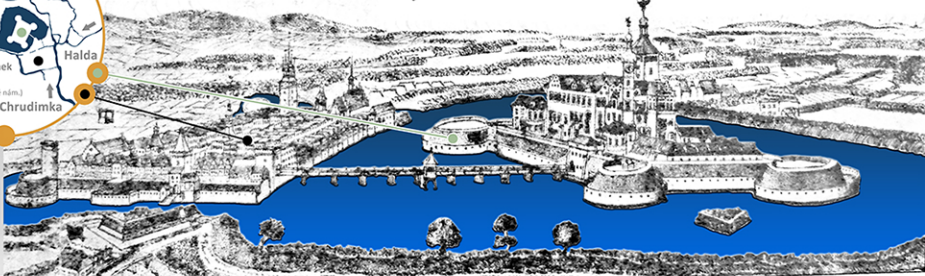
- K1 OPATOVICKÝ kanál:** Založen r.1513. Nejdelším umělým dílem Pernštejnů. Zdrojem je řeka Labe u Opatovic nad Labem. Zásoboval vodou severozápadní část rybníční soustavy a přilehlé vodní mlýny. Délka toku 32,7 km (původní 34 km). Zpět ústí do Labe u obce Semín. Šíře toku od 2,5 do 15 m, hloubka 1-2 m.
- K2 POČÁPELSKÝ kanál "Halda":** Založen 1495. Zdrojem je řeka Loučná v místě zvaném Hůrka (západně od Sezemice). Zásoboval vodou pardubické sádka, vodní mlýny, další technická vodní zařízení a Nový rybník . Ústí do řeky Chrudimky (původní ústí bylo zpětně do Labe, ale pro změnu vzájemných výšek hladin, po výstavbě jezu, bylo uměle odkloněno). Délka toku 10 km.
- K3 DVAKAČOVICKÝ kanál "Zmínka":** Rok vybudování 1567. Zdrojem je řeka Novohradka u Dvakačovic. Zásoboval vodou rybníky v jihovýchodní části soustavy a vodní mlýny. Délka toku 11,5 km. Zpět ústí do Loučné u Velkých Kolodějů.
- K4 KANÁL U TUNĚCHOD:** Byl nejkratším a napájel 9 rybníků mezi Pardubicemi a Chrudimí.
- K5 ČIVICKÁ SVODNICE:** Byla vybudována pro napájení několika rybníků v jihozápadní části soustavy. Zdrojem byla říčka Bylanka , její přepad u obce Staré Čivice. Délka toku 4 km. Ústí za obcí Srnojedy do Podolského potoka, který po 200 m vtéká do řeky Labe.
- K6 SOPŘEČSKÝ kanál:** Je odnoží Opatovického kanálu u obce Břežky z 16.století a byl vodním zdrojem pro dva rybníky v západní části soustavy - Černý Nadýmač a Sopřečský. Délka toku 4,5 km. Pro tamní členitost terénu a při zeměměřičských metodách 16.století byl stavitelem výzvou.

Na přelomu 15. a 16. století zdokonalili Pernštejnové opevnění starého města a zejména zámku

Podél vodního příkopu navrstvili terénní valy (až do úrovně prvního podlaží zámku) a osadili korunění a parkánovými hradbami, baštami a rohovým obranným systémem. Vnější vodní příkop až cca 20 m široký bylo možné přes soustavu vodních děl naplnit vodou pro celkovou izolaci sídla. Staré město bylo samostatně obklopeno vodním příkopem napájeným Chrudimkou. Z něj vedla městská strouha. Vstupem byly dvě brány (Pražská — nyní Zelená a Bílá). Zámek s městem bylo propojeno mostem.

Víte, že...

... historickým paradoxem tohoto důkladného opevnění bylo po 300 let zbrzdění rozvoje Pardubic pro "izolaci města uvnitř" se složitou návazností na novou vnější zástavbu ?

RYBY

... chov a prodej ryb tvoří za Viléma II až 70% příjmů rodu Pernštejnů a stávají se nejbohatším rodem v Čechách ?

... je zaveden první velko / malo obchodní systém prodeje s motivačními prvky ?

... **RYBNÍČNÍ REGISTRA** vedla evidenci, statistiku, informace rybníčního hospodářství a **RYBNÍČNÍ INSTRUKCE** metody a postupy chovu ryb ?

... "třírybníční systém" (potěrní / vejtažní / násadní) zajišťuje dokonalý chov (velké ryby nepožirají malé a výlov je "kalibrační" (stejná velikost kaprů) ?

... propočtená hloubka rybníků a pravidelné odvodňování zajišťovalo ideální přírodní krmení ?

... pro kvalitu práce vzniká řemeslo rybníkáře, které je lépe placené - poddaní jsou většinou jen pomocnou silou ?

... že "MĚŘÍČKOVÉ" byli vyměřovači rybníků se základními nástroji, vodováhou a olovnicí - hledali nejvhodnější pozici nového rybníku ?

KANÁLY - STROUHY

Rybníční Hospodářství

ÚPADEK A RENESANCE RYBNÍKÁŘSTVÍ

Za vlády Habsburků po roce 1776 byly na dnech bývalých rybníků Pardubicka stavěny nové vesnice a púda kolem vesnic byla parcelována pro zemědělské osadníky. Největší rybníky jako Velká Čeperka, Opatovice či Rozkoš však existovaly až do 60. let 19. století, kdy byly zrušeny pro požadavky na další zemědělskou půdu a rozvoj průmyslu na Pardubicku. V roce 1881 koupil velkostatek Pardubice i rybníky rakouský baron Richard Drasche z Wartinberka. Mnoho zaniklých rybníků obnovil a započal éru renesance rybníkářství. V roce 1919 po první pozemkové reformě však Richard Drasche zůstává v Rakousku a celý velkostatek Pardubice včetně rybníků je zestátněn. Po zániku velkostatku v 50. letech jsou rybníky převedeny na Státní rybářství.

SOUČASNOST RYBNÍČNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Od roku 1984 působil ve Státním rybářství Adolf Vondrka jako vedoucí střediska Lázně Bohdaneč. Adolf Vondrka je šestou generací původně jihočeského rybářského rodu Vondrků. V roce 1993 úspěšně privatizoval středisko Lázně Bohdaneč společně s partnerem a založil společnost Rybníční hospodářství, s.r.o. V roce 2012 převzal obchodní podíl společnosti syn Adolf Vondrka ml.

Firma v současné době hospodáří na 52 rybnících o výměře 570 ha. Na 120 ha je hospodaření omezeno orgány ochrany přírody. Roční produkce je 200-250 tun ryb. Kapr tvoří 85%, zbytek je amur, štika, sumec, candát, lín. Společnost exportuje cca 2/3 produkce a 1/3 prodá na domácím trhu. Provoz řídí porybný, kterému jsou podřízeni baštyři, sádecký a rybáři.

HISTORIE

OPATOVICKÝ KLÁŠTER

Kláster řád benediktinů byl prvním církevním řádem v Čechách a na Moravě. Založil první klášter v Břevnově, druhý na Sázavě a třetí v Opatovicích nad Labem. Život mnišů byl naplněn duchovní a manuální činností v souladu se známou zásadou „Ora et labora“ - modlit se a pracovat. Benediktini byli vynikající vodo hospodáři a k nám přivezli například vynález vodního mlýna. Přímou za Opatovickým klášterem vybudovali strouhu (předchůdce Opatovického kanálu), která napájela rybník později nazvaný Čeperka o výměře 500 ha. V rybnících chovali ryby a přímo v klášteršti měli haltyře na jejich uchovávání. Ve 14. století spravovali na Pardubicku asi 100 vesnic a u řady z nich byly rybníky.

V té době to byl šestý nejbohatší klášter měřeno podle tehdejších daňových odvodů. Výhodou bylo, že se nacházel poblíž obchodní cesty mezi Kutnou Horou a Hradcem Králové.

Kláster dával poddáným řadu úlev, ale hospodaření na rybnících si vždy vyhrazoval pro sebe. Opatovický opat Neplach, autor Neplachovy kroniky, byl významným diplomatem krále Karla IV. V roce 1352 si u Karla IV. nechal udělat zvláštní zápis v listině o majetkové držbě rybníků, což dokládá, jaký význam rybníkářství pro klášter mělo. Účastnil se spolu s Karlem několika delších zahraničních cest do Německa, Francie i jeho korunovace v Římě roku 1355. O rok později vydává Karel IV. dobře známý majestát, kde nabádá města a stavy ke stavbě rybníků pro hojnost ryb. Můžeme se domnívat, že císař byl opatem o rybníkářství velmi dobře informován a ovlivněn k šíření tohoto řemesla do dalších regionů. Opatovický klášter byl v roce 1421 zcela zničen Husity. Husitským vítězům se ale nepodařilo navázat na téměř 350 let trvající úspěšné hospodaření kláštera.

PERNŠTEJNOVÉ A RYBNÍKÁŘSKÉ PARDUBICE

V roce 1492 se na Pardubicko dostává Vilém z Pernštejna, který zrekonstruoval zničené klášterní hospodářství a postavil přes 250 rybníků o výměře přes 7.700 ha. Husitskými válkami zničené rybníky opravil také na Perovsku, Třebíči či na Hluboké, kde Vilém navýšil hráz Bezdřeva a jeho výměru do jeho současné podoby. Rybníkářství tehdy tvořilo pro Pernštejny více než 70 % jejich příjmů. Pardubice- jejich nové sídelní město, na začátku 16. století dvakrát vyhořelo. Pernštejnové byli schopni ze svých dominantně rybníkářských příjmů město znovu vystavět. Renesanční centrum a zámek se bez velkých změn dochovaly až do dnešní doby.

V té době druhý nejvýznamnější rod Rožmberků zdaleka nedosahoval takových příjmů z rybníkářství jako Pernštejnové. Rožmberkové se rybníkářství od Pernštejnů vlastně učili. Jihočeský rybníkář Štěpánek Netolický byl žákem perněstejského projektanta Kunáta mladšího z Dobřenic od Pardubic, který staveb rybník Velký Tisý v Jižních Čechách. Protože měl Kunát na Pardubicku větší zakázku- dostavbu Opatovického kanálu, tak Velký Tisý dostavěl Štěpánek už sám bez svého učitele. Kunát Opatovický kanál rozšířil a prodloužil od Bohdaneče až do Semína na celkovou délku 34 km. Jeho průtok se tím navýšil téměř na 3,0 m³/s, protože 20 největších rybníků, které napájel, mělo výměru téměř 3.500 ha. První a největší rybník, který napájel, byl Čeperka. Navýšil jeho hráz, přítok z Labe a výměru z 500 na 1200 ha.

Vilém z Pernštejna zavedl na Pardubicku na přelomu 15.- 16. století třístopňový chov kapra a vybudoval výše zmíněnou soustavu 250 rybníků. Největší z nich byly v okolí Bohdaneče, kde vzniklo sídlo rybníční správy s úřadem fšmistra a s haltyři. Největšími rybníky byly Čeperka o výměře 1200 ha, Opatovice 450 ha, Rozkoš 350 ha a Bohdanečský 350 ha. Pernštejnové v roce 1560 panství Pardubice prodali habsburské císařské koruně a zdejší rybníční fond se už dále nezvětšoval. V důsledku třicetileté války v letech 1618-1648 dochází k dramatickému úbytku obyvatelstva. V českých zemích zbylo pouze okolo milionu obyvatel. Řada rybníků se přestala napouštět a na jejich dnech se postupně začalo zemědělské hospodařít.